

ПСИХОСЕМАНТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ

Постановка проблеми. Демократичний розвиток нашої держави супроводжується поступовими змінами в політичній свідомості суспільства, що, в свою чергу, не може не позначитися на проявах політичної активності його громадян. Якщо об'єктивно політична активність проявляється в різних формах політичної участі, то суб'єктивно – в тому значенні, що мають для людини політично значущі дії, які вона здійснює. Значення таких дій розкривається, в свою чергу, в їх мотивації.

В сучасній науковій літературі описано декілька класифікацій мотивів політичної участі. Найпопулярнішою є класифікація, розроблена Д.Маклелландом і Дж.Аткінсоном, яка включає три головні мотиви, що детермінують політичну активність: мотив влади (його різновид – мотив контролю), мотив досягнення і мотив афіліації [2; 8]. Згідно з поглядами М.Ф.Головатого, Д.В.Ольшанського [3; 4], до політичної поведінки спонукають такі мотиви, як мотив привабливості політики (або інтерес до політики), пізнавальні, ідеологічні мотиви, мотиви перетворення світу, мотив наслідування, меркантильні мотиви. Є.Вятр [1] поділяє мотиви, пов'язані з політичною участю і владою, на дві групи: егоцентричні і соціоцентричні. Перші сконцентровані на здобутті благ або для самого суб'єкта, або для його близького оточення, в той час як другі мають на меті досягнення благ для більшої спільноти людей.

Проте вказаний перелік мотивів є недостатнім для аналізу мотивації політичної участі конкретних соціальних груп, які існують в певних соціально-історичних умовах. Тому метою даного дослідження стало виявлення внутрішньої структури політичної участі такої соціальної групи,

як студентська молодь. Для досягнення поставленої мети були обрані методи експериментальної психосемантики, що дозволяють реконструювати індивідуальну систему значень, через призму якої людина сприймає себе, світ, інших людей [5; 6; 7; 9].

Методика та організація дослідження. В дослідженні брало участь 90 студентів психолого-педагогічного та історичного факультетів Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (19 юнаків і 71 дівчина). Середній вік учасників дослідження – 18,7 років. **Об'єктом дослідження** виступав феномен політичної участі, **предметом** – мотивація політичної участі. Дослідження проводилося анонімно, в два етапи.

На першому етапі досліджуваним (47 студентів) пропонувалося заповнити анкету, спрямовану на визначення рівня включеності в різні форми політичної участі, а також пояснити можливі мотиви кожного з 26 запропонованих вчинків відносно політики і політичного життя. Вчинки варіювалися від конструктивних („звернувся з ініціативою до місцевих органів влади”) до деструктивних („брав участь у зіткненнях з політичними опонентами і органами правопорядку”), від зовнішньо простих і незначних („носить майки з політичними гаслами”) до більш складних, пов'язаних з ціннісно-сисловою сферою особистості („створив політичну партію”). Здобуті відповіді узагальнювалися, після чого відбиралися найчастіше згадувані мотиви. Кінцевий список містив 40 мотивів.

На другому етапі досліджувані (43 студенти), використовуючи семибальну шкалу (від 0 до 6), оцінювали, наскільки кожний із запропонованих мотивів спонукає їх до політичної участі.

Результати дослідження. Одержані результати були піддані математико-статистичній обробці, що дозволило виявити наступні тенденції.

Студентська молодь демонструє в цілому середній рівень включення в різні форми політичної участі. Так, 60% респондентів вказали, що часто і дуже часто обговорюють політичні проблеми у побуті (у сім'ї, колі друзів, знайомих); систематично читають періодичні видання політичного змісту 29% опитаних, прослуховують теле- і радіопроеграми політичної тематики 56%. Частина студентської молоді бере активну участь в роботі політичних партій і громадських організацій: інколи співпрацюють з вказаними політичними об'єднаннями відповідно 21% і 19% респондентів, постійно співпрацюють – 8% і 13% опитаних. Брали участь у пікетуваннях, голодуваннях 25% респондентів, у законодавчо визначених формах політичного протесту (мітингах, демонстраціях, страйках) – 58% опитаних. Частина молодих людей (13%) вказали, що брали участь у стихійних виступах проти опозиційних сил. Найпопулярнішою формою політичної участі серед студентської молоді є участь у політичних виборах: 75% опитаних вказали на своє бажання активно використовувати своє виборче право і в майбутньому.

Факторизація групової матриці даних „досліджувані X мотиви” методом головних компонент дозволила виявити внутрішню структуру мотивації політичної участі студентської молоді. Були виділені сім значущих факторів, які пояснюють 62% загальної дисперсії.

В **перший фактор** (внесок в сумарну дисперсію 17,8%) ввійшли наступні мотиви: „відстоювання своїх політичних поглядів, втілення їх в життя”, „ідейні переконання”, „підтримка кандидата, політика, політичної партії”, „захист власних прав і прав інших”, „боротьба за справедливість” – в опозиції до таких мотивів, як „бажання самоствердитися”, „привернення уваги до себе, до своїх думок, проблем”, „задоволення потреби в спілкуванні”, „надлишок вільного часу”, „хобі”, „пошук допомоги, підтримки”, „бажання бути обізнаним, ерудованим, високоосвіченим”, „бажання відчути гострі відчуття”, „реалізація агресивних імпульсів”, „виконання професійного обов'язку, професійне покликання”, „прагнення

влади”, „задоволення власних інтересів, особиста вигода”, „гроші, матеріальна винагорода”, „кар’єрний ріст, кар’єра”. Як бачимо, мотиви, згруповані на одному полюсі, відображають активну життєву позицію, яка базується на певному світогляді і спрямована на втілення в життя власних ідейних переконань. На протилежному полюсі опинилися мотиви, які сконцентровані на самій особистості, на задоволенні нею власних потреб. На нашу думку, опозиція описаних мотивів задає особистісний конструкт: *„спрямованість на суспільство – спрямованість на себе”*.

Другий однополюсний фактор (12,3%) включив такі різні за своєю сутністю мотиви, як „патріотизм”, „цікавість”, „бажання змінити існуючий у суспільстві порядок”, „досягнення високого ідеалу, високої мети”, „фанатизм”, а також „бажання самоствердитися”, „задоволення потреби у взаємодії з іншими”, „бажання самореалізуватися”, „хобі”. Можна вважати, що зміст даного фактора вказує на прагнення поєднати готовність служити інтересам Батьківщини з бажанням заявити про себе, реалізувати свої здібності не лише на благо суспільства, а й на власну користь. Даний фактор був інтерпретований як *„єдність розвитку Батьківщини і саморозвитку”*.

Третій фактор (8,5%) включав наступні мотиви: „бажання бути обізнаним, ерудованим, високоосвіченим”, „здобуття політичних знань, інформації для використання їх в інших сферах життя”, „бажання бути в курсі життя держави, політичних подій”, „інтерес до політики як сфери людської діяльності” – на одному полюсі, „намагання змінити політичну систему радикальними методами”, „бажання відчувти гострі відчуття”, „реалізація агресивних імпульсів”, „фанатизм”, „підтримка націоналістичних ідей” – на іншому. Очевидно, що мотиви, які ввійшли в даний фактор, відображають функціонування двох важливих сфер психічної діяльності, які забезпечують реагування на внутрішні і зовнішні подразники, а саме пізнавальну і емоційну сферу. Тому опозиція заданих мотивів вказує, на нашу думку, на конструкт: *„раціональність – емоційність”*

Четвертий фактор (7,5%) виявив опозицію мотивів, пов'язаних з вибором шляху реалізації політичних задумів. До вказаного фактору ввійшли мотиви: „небайдужість до долі держави, народу, політичної ситуації”, „виконання професійного обов'язку, професійне покликання”, „підкорення існуючій владі, прагнення прислужитися їй” – на одному полюсі, і „дотримання власної активної життєвої позиції”, „ідейні переконання”, „прагнення обмінятися політичною інформацією з іншими” – на іншому. Цікаво, що в одну групу об'єдналися такі різні за своїм змістом мотиви, як небайдужість, професіоналізм і прагнення підкоритися, прислужитися владі. На наш погляд, їх поєднання обумовлюється визнанням здатності діючої влади задовольнити інтереси громадян, почуттям прихильності до влади, прагненням забезпечити її ефективне функціонування. В свою чергу, мотиви, які потрапили в іншу групу, відображають існування власних поглядів, прагнення до їх активного відстоювання, а також пошук однодумців. Таким чином, зміст даного фактора, на нашу думку, задає особистісний конструкт *„підтримка влади – пошук власного шляху”*.

В **п'ятий фактор** (6,4%) ввійшли мотиви „намагання змінити політичну систему радикальними методами”, „підтримка кандидата, політика, політичної партії”, „гроші матеріальна винагорода” – в опозиції до мотивів „бажання бути в курсі життя держави, політичних подій”, „задоволення потреби у єднанні, взаємодії з іншими”. Ми вважаємо, що зміст даного фактора відображає мотивацію, пов'язану з різними стилями реагування на стимуляцію: активна, перетворююча, самодіяльна позиція протиставляється пасивному вичікуванню і спогляданню. Даний фактор був інтерпретований нами як такий, що вказує на особистісний конструкт *„діяльність – бездіяльність”*.

Шостий фактор (4,9%) включав наступні мотиви: „пошук допомоги, підтримки”, „захист власних прав і прав інших” – на одному полюсі, і „дотримання власної активної життєвої позиції”, „інтерес до політики” – на іншому. Очевидно, що на одному полюсі згрупувалися мотиви, в яких

залученість до політичного життя має інструментальний характер, тобто розглядається як засіб вирішення вже існуючих проблем, в той час як мотиви другого полюсу вказують на ціннісно-орієнтовану залученість до політики, ставлення до неї як до позитивного здобутку людської цивілізації. Тому опозиція вказаних мотивів відображує, на нашу думку, особистісний конструкт „політика як засіб – політика як мета”.

І, нарешті, в **сьомий фактор** (4,6%) увійшли мотиви: „небайдужість до долі держави, народу, політичної ситуації” – в опозиції до „бажання змінити існуючий у суспільстві порядок”, який був інтерпретований нами як „поміркованість – радикалізм”.

Висновки. Отримані результати дозволяють стверджувати, що студентська молодь має досвід участі в суспільно-політичному житті. Тому виявлені за допомогою психосемантичних методів дослідження факторні структури мотивації можна вважати як такі, що дійсно властиві студентам, і які визначають залученість до суспільно-політичного процесу.

Виділена в ході дослідження категоріальна організація мотиваційної сфери студентської молоді вказує на існування в свідомості молодих людей двох головних мотиваційних тенденцій. Згідно з першою тенденцією політика розглядаються як засіб позитивних суспільних перетворень, спрямованих на розвиток Батьківщини і покращення становища її громадян. Основною формою реалізації своїх переконань обирається взаємодія з органами державної влади, підкорення існуючим правовим нормам. Відстоювання власних поглядів, політична боротьба базуються на поміркованості, розсудливості. Віддається перевага політичній поінформованості, обізнаності в широкому колі питань, пов'язаних з суспільно-політичним життям, вмінню використовувати здобуті знання на практиці. Політика розглядається як сфера діяльності і докладання особистих зусиль.

Відповідно до другої мотиваційної тенденції політика, політична влада оцінюється як мета, як позитивна якість, яка здатна задовольнити безліч особистих потреб. До останніх відносяться як матеріальні блага, так і потреби в самореалізації, самовираженні, демонстрації себе, потреби в спілкуванні, в єднанні з іншими, набутті бажаного соціального статусу. Таке відношення до політики обумовлює несистематичність, непослідовність політичної діяльності: періоди високої політичної залученості змінюються періодами бездіяльності, байдужості до політичного життя. Політична поведінка визначається, передусім, емоційним ставленням до суспільно-політичного процесу, системою політичних симпатій і антипатій, тому перевага надається радикальним засобам політичної боротьби. Все це обумовлює орієнтацію на власні сили, можливості, пошук однодумців, здатних поділити висловлені ідеї і переконання.

Звичайно, що виділена категоріальна структура мотиваційної сфери є лише певним зрізом політичної свідомості і не може бути перенесена на всю групу молоді, яка є неоднорідною як за соціально-демографічними, так і за соціально-психологічними характеристиками. Тому проблема дослідження мотиваційної складової політичної активності не є остаточно вирішеною і потребує подальшої розробки.

Література

1. Вятр Е. Социология политических отношений. – М.: „Прогрес”, 1979.
2. Гозман Л.Я., Шестопап Е.Б. Политическая психология. – Ростов-на-Дону: Юристь, 1996.
3. Головатий М.Ф. Політична психологія. – К.: МАУП, 2001.
4. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001.
5. Петренко В.Ф. Основы психосемантики. – СПб.: Питер, 2005.
6. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. – М.: Изд-во МГУ, 1988.
7. Петренко В.Ф. Психосемантические исследования мотивации // Вопросы психологии. – 1983. - №3. – С.29-39.

8. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под общей ред. А.А.Деркача, В.И.Жукова, Л.Г.Лаптева. – М.: Академический проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001.
9. Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику. – М.: Изд-во МГУ, 1983.